

Prof.Dr. Halil İNALCIK

HAÇLILAR VE OSMANLILAR: BARBAROS HAYREDDİN PAŞA FRANSA'DA

1525 tarihinde Fransa kralı, imparator Şarlken (V. Karl) tarafından tutsak yapıldığı zaman Fransa monarşisi daha önceki İtalyan devletlerinin politikasına başvurmuştur. I. François (Fransuva) Madrid'de esir bulunduğu sırada, annesi kraliçe Osmanlı padişahı Süleyman'a başvurmuş ve Süleyman'ı imparator aleyhine harekete geçmeye teşvik etmiştir. Süleyman'ın karşılık gönderdiği mektup metni aşağıdadır:

"Ben ki Sultânü's-salâtîn ve burhânü'-l havâkîn tâc-bahş-i husrevân-i rûy-i zemîn zıllulâh fi'l-ardayn, Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rûm'un ve vilâyet-i Zulkadriyyenin ve Diyarbekr'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Şâm'ın ve Haleb'in ve Mısır'ın ve Medîne'nin ve Kudüs'ün ve külliyen diyâr-i Arab'ın ve Yemen'in ve dahi nice memleketlerin ki âbây-i kirâm ve ecdâd-i izâmım enârallâhu berâhinehum kuvvet-i kâhireleri ile feth eyledikleri ve cenâb-i celâlet-meâbım dahi tiğ-i ateş-bâr ve şemşîr-i zafer-nigârım ile feth eyledüğüm nice diyârın sultanı ve pâdişâhı Sultân Bayezid han oğlu Sultân Selîm hân oğlu Sultân Süleymân Hân'ım.

Sen ki Françа vilâyetinin kıralı Françeskosun,

Dergâh-i selâtîn-penâhıma yarar adamın Frankipan ile mektup gönderip ve bazı ağız haberi dahi ısmarlayıp memleketinize düşman müstevlî olup, el-an habsde idüğünüzü i'lâm edüb halâsınız husûsunda bu cânibden inâyet ve meded istid'â eylemişsiz, her ne ki demiş iseniz benüm pâye-i serîr-i âlem-masîrime arz olunup 'alâ-sebîli't-tafsîl ilm-i şerifim muhît olub tamam ma'lûm oldu. İmdi pâdişahlar sınmak ve habs olunmak aceb değildir, gönlünüzü hoş tutup azürde-hâtır olmayasız. Öyle olsa bizim âbây-i kirâm ve ecdâd-i izâmımız nevverallâhu merâkidehum daima def'-i düşman ve feth-i memâlik için

seferden hâlî olmayup biz dahi anların tarîkine sâlik olup her zamanda memleketler ve sa'b ve hasîn kaleler feth eyleyüp gece gündüz atımız eğerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Hak subhâne ve ta'âlâ hayırlar müyesser eyleyüp meşiyyet ve iradeti neye müteallik olmuş ise husûle gele. Bâkî ahvâl ve ahbâr ne ise mezkûr âdeminizden istintâk olunub ma'lûmunuz ola, şöyle bilesiz.

Tahrîren fi evâil-i şehr-i Rebî'ü'l-âhir li-seneti isneyn ve selâsîn ve tis'a mia.

Bi-makâm-i dâru's saltanatü'l-aliyye al-Kostantaniyye al-mahmiyye al-mahrûsa.

Bu nâmenin giriş kısmında Süleyman padişahlığının azametini belirtmekte ve ülkesi yanında Fransa'yı bir vilâyet ve hükümdarını da unvan kullanmadan bayağı bir kral olarak zikretmektedir. Düşmanın yararlanmasını önlemek için, verilen kararlar hakkında sadece elçi ile "ağız haberi" gönderilmiştir, diyor.

Süleyman sözünde durmuştur. Dönemin saray tarihçisi, Nasûh Matrakî'ye göre, Süleyman 1526 Mohaç seferine şu nedenle karar vermiştir: Esir düşen "Efrenc vilâyetinin kralı izhâr-i 'ubûdiyet ile" Sultana "iltica" etmiş ve elçi gönderip Sultandan Şarlken'in müttefiki olan Macaristan kralı üzerine sefer yapmasını istemiştir. Matrakçı'ya göre, Kral "itâ'ate boyun verüb ser-efkendelerinden oluruz" demiş. Osmanlı sarayı, Şarlken (V. Karl) ve François'nın Avrupa'da "Çasarlık" için mücadele ettiklerini biliyordu. 1526-1547 döneminde imparator ve Papa ile Osmanlı devleti arasındaki çetin mücadele iki cephede; orta Avrupa'da kara cephesi ve Akdeniz'de deniz cephesinde sürecek ve Osmanlıya karşı 1538'de Papa'nın çabalarıyla bir Kutsal Liga (ittifak) kurulacaktır.

Osmanlı divanında Habsburglar'a karşı savaşı Akdeniz cephesinde mi, yoksa Orta Avrupa'da mı yapmanın iyi olacağı tartışılmış ve Habsburg himayesi altında olan Macaristan üzerine büyük bir sefer yapmaya karar verilmiştir. Tabii, Osmanlı divanı Avrupa'daki bu iç çatışmanın Osmanlı siyaseti için ne kadar yararlı olduğunu tespit etmekte idi. Bundan sonra da Osmanlı, Habsburglar'a karşı yükselen milli devletlerin giriştikleri mücadelenin Avrupa'da Osmanlı hedefleri için hazırladığı imkânları hakkıyla tespit etmiş bulunmaktadır. Bu siyaset, yüzyıllarca Osmanlı'ların Avrupa'da izledikleri politikanın temel prensibi olacaktır. Avrupa'yı tek elde toplamak isteyen büyük bir güce, imparatorluk idealine karşı Osmanlı daima karşı güçleri destekleme politikasını güdecektir. Bu bakımdan Fransa ile başlayan ve fiilen bir ittifak halini alan ilişkiler, Osmanlı'nın Avrupa politikasının temel taşı olacaktır.

Öte yandan parçalanmış İtalya'yı istilâ amacını güden İspanya, Fransa ve Avusturya karşısında Osmanlı da, 1480'den beri İtalya'yı istilâ siyasetini Avrupa'da esas hedeflerinden biri olarak benimsemiştir. Bunun menşeine gelince; II. Mehmed Doğu Roma imparatorluğunun merkezi Konstantinopolis'i fethettikten itibaren, kadim Roma İmparatorluğunu ihya etmek emelini besliyordu. Kendisi Kayser-i Rûm unvanını, sultan ve hakan unvanlarına eklemişti. Balkanlarda ve Ege denizinde tam egemenliğini kurduktan sonra İtalya istilâsının zamanı geldiğine hükmetmiş ve 1480 yılında bir donanmasını Rodos üzerine sevk ederken öbür tarafta Avlonya'dan Gedik Ahmet Paşa kumandası altında bir kuvveti Otranto'ya çıkarmış ve Napoli krallığındaki bu kaleyi feth etmişti. Fakat ertesi bahar ani ölümü ve Osmanlı tahtı için ortaya çıkan iç kargaşa dolayısı ile Gedik Ahmet Paşa İtalya'da ileri harekatı durdurmak zorunda kaldı. Otranto kalesinde bıraktığı 500 kadar Osmanlı askeri Napoli kralının hizmetine girdi ve İtalya harplerinde çok yararlı bir rol oynadı. Bir köprübaşı olarak Otranto'nun Osmanlı'lar eline geçmesi, İtalya'da bir panik havası doğurmuştur. Roma'da Papa Fransa'ya kaçmak için hazırlıklara girişmişti.

İtalya'nın istilası tasarısı yarım yüzyıl sonra Büyük Süleyman tarafından yeniden gündeme getirilecektir. İtalya'yı istilâ güç bir girişim idi. Çünkü, ilkin Venedik, Dalmaçya kıyılarında bir takım kaleleri berkitmek suretiyle karada bir savunma

hattı meydana getirmişti. İkinci savunma hattı, denizde güçlü Venedik donanması tarafından oluşturuluyordu. Üçüncü savunma hattı, İtalya kıyılarında boydan boya berkitilmiş kalelerdi. Süleyman 1538 yılında İtalya'yı istilâ etmek için büyük bir ordu ile harekete geçti; fakat, daha ilk savunma hattı üzerinde Korfu adası üzerinde güçlü bir dirençle karşılaştı ve bu girişimden vazgeçmek zorunda kaldı. Onun asıl hedefinin İtalya istilâsı olduğunu Venedik kaynakları açıklamaktadır. Osmanlılar bu başarısızlığı örtmek için, seferin sadece Korfu adası olduğunu ileri süreceklerdir. 1538'e doğru İtalya'da durum şu şekilde idi.

Osmanlılar karşısında iki temel etken, Avrupa istilâsını güçleştirmekteydi. Birincisi, Avrupa'daki devletlerin papa ve imparator etrafında toplanarak büyük bir haçlı cephesi oluşturması. İkincisi, o zaman Osmanlı donanmasının deniz aşırı istilâ hareketlerine girişemeyecek kadar kuvvetli olmaması. Bu yüzden Osmanlılar, Süleyman'ın 1538 yılına kadar İtalya istilasını geciktirmesi sonucunu doğurmuştur. 1538 yılında Barbaros Hayreddin'in kumandası altındaki Osmanlı donanması ilk kez denizde Preveza önlerinde bir imparatorluk donanmasını yenilgiye uğratarak Akdeniz'de egemen duruma gelmiş bulunuyordu (bkz. aşağıda). İşte Süleyman'ın 1538'de İtalya'yı istilâ için kesin kararına bu durum neden olmuştur. İtalya istilasını İstanbul'daki Venedik balyozu Doça yazdığı mektupta şu sözlerle belirtmektedir: "Sultan Süleyman daima, Roma'ya, Roma'ya! demekte ve imparatorun Kayser unvanını taşımasından nefret etmektedir. Çünkü Sultan kendisi kendine Kayser unvanını benimsemiştir." Bu sözler, 1531'de söylenmiştir. Kaydedilmesi önemli olan şudur ki, o sırada Fransa Süleyman ile ittifak halinde idi ve Korfu kalesinin kuşatılması sırasında bir Fransız donanma birliği Osmanlı donanmasına katılmış bulunuyordu. Fakat Avrupa'da bu tehdit o kadar büyük bir tepki uyandırmıştır ki, Fransız kralı ister istemez 1538 Temmuz ayında imparatorla Aigues Mortes'ta barış imzalamış, hatta, onunla beraber Osmanlı'lara karşı bir haçlı seferinde harekete geçeceğini vaad etmiştir. İşte bundan iki ay sonra Sultan'ın Kaptan-ı Derya'sı Barbaros Hayreddin Preveza'de büyük bir haçlı donanmasına karşı zafer kazanıyordu.

Bu gelişmeler açıkça gösteriyor ki, Osmanlı devleti İtalya harpleri sırasında öteki Avrupa büyük devletleri gibi aktif, üstün bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Başka deyimle, İtalya'yı ele geçirerek Avrupa'da üstün bir duruma gelmek için yapılan mücadelede Osmanlı sultanı taraflardan birisi durumuna gelmiştir. Fransa ittifakının Avrupa politikasında ne kadar önemli olduğunu kavrayan Osmanlı sultanı, Fransa'yı yalnız askeri bakımdan değil, mali bakımdan da desteklemekteydi. 1533 tarihinde Sultan, Fransız kralına yüz bin altın göndererek imparatora karşı İngiltere ve Alman prensleri ile bir koalisyon yapmasını istiyordu. İki yıl sonra Fransız kralı sultandan bir milyon altın dukalık bir yardım yapmasını istemiştir. Daha sonraları 1555'te Fransa kralı II. Henry sultanın Yahudi mültezimi Yusuf Nasi'den 150 bin altın borç sağlamıştır. Kralın %12'den %16'ya kadar yüksek faizle giriştiği istikraz faaliyetine Osmanlı ülkesinden birçok kimse para yatırmıştı. Görülüyor ki, Fransa, imparatora karşı yüzyıllarca karşı duran bu güçlü monarşi, kendi varlığının Osmanlı desteğine borçlu olduğu inancında idi. Daha 1532 yılında I. François Venedik elçisine şu itirafta bulunmuştur: "Şalken'in muazzam imparatorluğu karşısında Avrupa'da devletler ancak Osmanlı gücü sayesinde varlıklarını güvenceye alabilmektedir." Özetle, bu olaylar göstermektedir ki, Osmanlı imparatorluğu bu tarihlerde Avrupa'da güçler dengesi politikasında egemen bir rol oynamaktadır. Bu suretle de Avrupa'da milli devletlerin yükselişinde kesin bir rol üstlenmektedir. Osmanlı'nın bu ilgisi, tabii kendisinin Avrupa'yı parçalanmış durumda tutmak ve toptan bir haçlı saldırısını önlemek maksadına hizmet etmek içindir. Osmanlı'nın Avrupa'da milli devletlerin yükselmesindeki rolü 16. yüzyıl boyunca süregelmiştir. Kudretli İspanyol kralı Habsburglar'dan II. Philip, İngiltere'yi istilâya hazırlanırken ve Hollanda'da patlak veren isyanı bastırmaya uğraşırken, bu milletler Osmanlı sultanına gönderdikleri elçiler yolu ile

Osmanlı ordularını Habsburglar'a karşı harekete geçmeye teşvik ediyorlardı. Osmanlıların Akdeniz'de imparator deniz kuvvetlerine ve İspanya'ya karşı tehditleri devam ederken, kara tarafında Osmanlı orduları Habsburglar'ı Avusturya'da tehdit etmektedirler. Özetle, Habsburglar'ın Avrupa'da üstünlük girişimleri karşısında, Osmanlılar, Avrupalı milletlerin direncinde onların yegane desteği durumuna gelmiştir. Osmanlı'nın yükselen bu milli devletleri ekonomik bakımdan da desteklemesi, bu devletlerin ekonomik gelişmesinde kesin bir rol oynamıştır. O çağda Avrupa ekonomisinde Mısır'dan Karadeniz'e kadar olan ülkeler, yani Levant denilen bölge, dünya ticaretinde çok önemli bir yer tutuyordu. Hint denizi ülkelerinden Avrupa'ya uzanan ve Ümitburnu'nun keşfinden sonra da Osmanlı girişimleri sayesinde yeniden canlanan Hindistan-Avrupa ticaret yolu, Osmanlı pazarlarını Avrupa'da yükselen ekonomiler için vazgeçilmez bir duruma getirmiş bulunuyordu. Bu tarihte, İngiltere Levant ticaretine büyük önem veriyordu ve bu maksatla Levant Company adı altında Londra'lı bankerler bir kumpanya kurmuş bulunuyorlardı. Osmanlı ülkesinde ticaret yapmak için sultanın özel bir imtiyaz bağışlaması gerekirdi. Ticaret için güvence, batıda kapitülasyon denilen ahdnâmeler yolu ile sağlanırdı. Ahdnâme, sultanın böyle bir güvenceyi tek taraflı olarak bağışlamasını temsil etmekte idi. Kapitülasyon, yabancı tüccarın ülkede serbestçe ticaret etmesini, canlarını ve mallarını güvence altına almasını garanti eden, yeminle berkitilmiş bir belge idi.

Osmanlılar bu gibi ahdnameleri yalnız dost memleketlere verirlerdi. Ahdnâme ile daha çok siyasi bir maksat güdülüyordu. Kapitülasyon alan bir Avrupa devleti, düşman safına geçtiği anda ahdname hükümsüz hale geliyordu. Böylece ahdnâme verilmesi bir Avrupa devleti ile siyasi dayanışma anlamına gelmektedir. Habsburglar'a karşı isyan ve mücadele halinde olan Hollandalıları da Osmanlılar aynı şekilde ekonomik gelişmelerinde 1579'dan beri desteklemekte idiler ve nihayet 1612'de İngiltere'ye verdikleri ahdname gibi bir kapitülasyonu Hollandalılara da bağışladılar. Kapitülasyon ancak 18. yüzyılda Osmanlı için zorunlu bir andlaşma niteliğini kazanacaktır. Daha önceki tarihlerde kapitülasyon bağışlanması o devletle bir çeşit siyasi dayanışma, hatta ittifak anlamını taşımaktadır ve buna sultan tek taraflı olarak karar vermektedir. İngiltere ve Hollanda, bu ticaret müsadeleri sayesinde Levant ticaretinde Venedik ve Fransa'yı geride bırakacak kertede bir gelişmeye sahip olmuşlardır. Bu iki devlet Hint okyanusunda koloni girişimlerine başlamadan önce, büyük kumpanyalar yolu ile ilk büyük kapitalist girişimlerini bu ahdnameler sayesinde Levant'ta gerçekleştirmiş olacakladır. Başka deyimle Osmanlı devleti, İngiltere ve Hollanda'nın Avrupa'da kapitalist ve merkantilist devletlerin ön safında yer almaları sürecinde kesin bir rol oynamış bulunmaktadır.

Hint okyanusu-Akdeniz Levant ticareti, bir taraftan Basra körfezi, öbür taraftan Kızıldeniz yolu ile Portekiz ticareti ile rekabet halinde idi. 1560'larda Osmanlı ülkesine gelen Hint okyanusu malları, baharat, boyalar, kıymetli taşlar değerce Ümit burnu-Lizbon yolu ile gelen mallara eş değerde idi. İstanbul, dünya baharat ticaretinde Lizbon ile rekabet halinde idi. Bu sebeple Avrupa'da baharat ticaretini tekelinde tutan Portekiz'li Yahudi Dona Gracia ve Don Joseph Nasi firması merkezini İstanbul'a nakletmiştir. Bunun başka bir nedeni de,

Resim 40 Barbaros Hayrettin Paşa

Yahudilerin o zaman Osmanlı ülkesinde tam bir güvenceye erişmiş olmalarıdır. Halbuki, 16. yüzyıl ortalarında Papalık arazisinde Hristiyanlık'tan döndüğü iddiası ile Yahudiler meydanlarda yakılmakta idi.

Avrupa Devletler Denge Sistemi ve Osmanlı

1494-1559 İtalya harpleri, Avrupa tarihinde devletlerarası ilişkilerde yeni bir kavramı gündeme getirdi. Şimdi esas konu şuydu: Imparator Şarlken, tüm Avrupa'da üstünlüğünü kurmak, Ortaçağ Avrupa'sında olduğu gibi Avrupa'yı bir tek imparatorluk egemenliği altında birleştirmek emelinde idi. Bu siyasi hedef için en çok başvurulan propaganda konusu, Türkler'e karşı bir Haçlı seferi başlatmaktı. Asıl maksat, İtalya'ya sahip olmak, böylece Avrupa'da egemen bir duruma geçmekti. Oysa, o dönemde Avrupa'da Fransa, İngiltere gibi millî devletler ortaya çıkmış olup, her devlet imparator karşısında kendi bağımsızlığını savunmak azminde idi. Fransa, İngiltere, Hollanda ve Alman prensleri, imparatora karşı bağımsızlıklarını destekleyecek herhangi bir dış güçle ilişkiye girmekte sakınca görmüyorlardı. Başka bir deyimle, o zaman Avrupa politikasında bağımsız devletler arasında denge politikası, bir "devletler sistemi" ortaya çıkmış bulunuyordu. Bu denge politikasını en yakından izleyen devletlerden biri İngiltere idi. İngiliz kıralı VIII. Henry, bu denge politikasını, kuvvetliye karşı zayıfın yanında yer alarak baskül siyaseti diye adlandırmakta idi. İşte denge arayan Avrupa yanında, Doğu'da bir dünya gücü olarak yükselen Osmanlı devleti, bu devletler sisteminin bir üyesi olarak yer alacaktır. İmparator karşısında kendini tehdit altında hisseden her devlet, doğudaki bu süper güce başvuracak, yahut onu kullanma tehdidinde bulunacaktır. Böylece, Osmanlı devleti kendiliğinden Avrupa devletler sisteminin bir parçası haline gelmiş bulunuyordu. 1525-1559 döneminde Şarlken'in ürkütücü imparatorluğu karşısında Fransa, Osmanlı Devleti'nin müttefiki olarak bu dengeyi sağlamaya çalışacaktır.

1537'de Osmanlı Devleti Venedik deniz devletiyle savaş halinde idi. Akdeniz'de mücadele büyük önem kazanmıştı. Tunus'un düşmesinden sonra Fransa ile diplomatik ilişkilere hız verilmiş ve Fransız elçisi Jean de La Forest 1535 Şubat'ında İstanbul'a gelmişti. İttifak maddeleri arasında, Osmanlı donanmasının Fransız deniz kuvvetleriyle birlikte Şarlken elinde bulunan Sicilya, Sardunya, Napoli ve İspanya'ya saldırılar yapması ve Tunus'un geri alınması vardı. I. François, İtalya'yı istilâ ederek Lombardiya'ya girecek, Osmanlılar da Napoli'yi istilâ edeceklerdi. Böylece, Osmanlı Devleti İtalya Harpleri'nde aktif bir rol üstleniyor ve kendi payını belirliyordu. Fâtih'in 1480

Otranto fethinden (1480) beri, Osmanlılar güney İtalya istilâsını plânlarında açık tutuyordu. 1537 Mayıs'ında Lütfi Paşa kumandasındaki 160 kadırgalık donanma demir alıp Akdeniz'e açıldı. Fransız ve Osmanlı donanmaları Adriyatik'te buluşacaklar ve padişahın ordusu Korfu adasına çıkarma yapacak, oradan Güney İtalya'yı istilâya gidecekti. Venedik senatosunda Süleyman'ın "Roma'ya, Roma'ya!" diye hedefi gösterdiği kaydediliyordu. 1538'de Süleyman'ın İtalya'yı istilâ etmek kararında olduğuna hiç kuşku yoktur. Barbaros, bu harekât sırasında Güney İtalya'da Apulia'ya saldırmış ve Fransızlar Ekim ayında kuzey İtalya'da Savua'yı işgal etmişlerdi. Aynı tarihlerde Ege denizine gelen Fransız donanmasına İstanbul'dan para ve erzak gönderildi. Mukaddes Liga'ya karşı Osmanlı-Fransız ittifakı artık Haçlılar döneminin son bulmuş olduğunu gösteriyordu. Mukaddes Liga donanması Ege denizine varmak için Preveza önlerine kadar ilerledi ve işte orada Barbaros'un Andrea Doria'ya karşı büyük deniz zaferi gerçekleşti (27 Eylül 1538). 1538-1571 döneminde Akdeniz'de, kesinlikle Osmanlı üstünlüğünden söz edilebilir.

Akdeniz'de Osmanlı-Fransız İşbirliği

Osmanlı devleti, Venedik ile nihayet barış yapmış (Ekim 1540) ve bu devleti Fransız-Osmanlı ittifakına davet edilmiştir. Süleyman, karada Şarlken'in kuvvetlerine karşı yeni bir sefere çıkarken (1541), Barbaros denizde Fransız donanması ile işbirliği yapmakta idi. Andrea Doria kumandasında İmparatorun güçlü donanması karşısında Fransız donanması, ancak Barbaros'un işbirliği ile dayanabilmekteydi.

Kayda değer ki, Hristiyan Avrupa karşısında İmparator ve François karşı karşıya bir propaganda savaşı yapmakta idiler. Şarlken, Fransa'yı Hristiyanlığın büyük düşmanı ile ittifak etmek ve Hristiyanlığa ihanet etmek ile suçluyor, bu maksatla Fransızca risaleler bastırıp dağıtıyordu. Fransız kralı ittifakı yalanlıyor, Osmanlı divanı ile gizli görüşmeler daima şifahi görüşmelerle yürütülüyordu. François ile Şarlken arasında bu propaganda savaşı asıl Almanya'daki Cermen prenslerini hedef alıyordu. Şarlken, Osmanlı'ya karşı bu prenslerin askeri yardımını sağlamak için büyük çaba gösteriyor, François ise Süleyman'ı teşvik eder hareketlerden kaçındığını ilân ediyordu. François Nürnberg'de toplanan Alman prenslerine gönderdiği bir mektupta (9 Ocak 1543) (Charrière, I, 558-59) "La république chrestienne" dediği batı Hristiyan dünyasının birliğini vurguluyor, kendisinin Türk tehlikesine karşı 30 bin kişilik bir ordu ile katılmayı vadettiğini hatırlatıyor. Osmanlı Sultanı ile "ittifak veya işbirliği" (alliance or société) değil, ancak geçici ateşkes yaptığını beyan ediyordu. Şarlken ise, Kral'ın saldırıları yüzünden Türkler'e karşı savaşı sürdüremediğini ve onun Sultanı kışkırttığını söylüyormuş. Kral, bunları reddederek Şarlken'in şöhret düşkünlüğü ve ihtirası yüzünden Türklere saldırıları ile tahrik ettiğini ileri sürüyor ve sonunda François, Cermen prenslerine vaadde bulunarak Trés Chréstien unvanının gerektirdiği gibi Türkler'e karşı Almanya ile beraber olacağına söz veriyordu. Gerçekten Kral, Şarlken ile aralıklarla yaptığı barış andlaşmalarında Haçlı seferlerine katılmayı vaad ediyordu. Tüm propagandalara rağmen asıl mücadelenin Avrupa'da üstünlük mücadelesi olduğunda kuşku yoktu.

Barbaros Hayreddin Paşa Toulon'da[1]

1543 baharında Sultan Süleyman tekrar Macaristan üzerine yürümek üzere İstanbul'dan hareket ettiği zaman Barbaros kumandası altında Osmanlı donanması denize açılacak, İtalya savaşları ve Osmanlı-Fransız ittifakının, çok ilginç yeni bir aşaması başlayacaktı.

Süleyman, François'nın ikiyüzlü politikasını biliyordu ve mektuplarında kralı bu iki taraflı oyundan caydırmaya çalışıyor, fakat sonunda anlayışlı davranarak fazla sıkıştırmaktan kaçınıyor, her şeye rağmen Hristiyan dünyasını

parçalanmış bir halde tutan bu değerli ittifakı bozmak istemiyordu. Barbaros donanması ile o yaz İtalya sahillerine vardı, Roma'da Papa korku içinde François'dan aracılığını istedi. Bunun üzerine Hayreddin donanma için gerekli erzakı para ile aldı, Papalık topraklarına saldırmaktan kaçındı. Anlaşmaya göre, Barbaros Fransız sularına girdiği andan itibaren donanma için gerekli erzak Fransızlar tarafından karşılanacaktı. Donanma, 20 Temmuz 1543'te Marsilya limanına ulaştı. Osmanlı donanması 110 kadırga, 40 Fusta (küçük kadırga), 3 büyük yelkenli köke'den oluşmakta idi. Barbaros, şehri top ateşi ile selâmladı. Kapudân-i Deryâ, Marsilya'da görkemli bir merasime karşılandı. Onun şehre geleceğini duyan halk uzak yerlerden koşup gelmiş, bu efsane korsanı yakından görmek için sabırsızlanıyordu. Şehir büyüklerinin verdiği ziyafette Barbaros taht gibi bir koltukta Fransızların merak dolu gözleri önünde azametle oturuyordu.

François, kuzeyde Flandr'da Şarlken'e karşı savaşırken, Osmanlı donanmasının Fransız donanmasıyla birlikte gidip Nice şehrini zapt etmelerini istedi. Doria, onları 140 gemisi ile bekliyordu. Şarlken, Cenova'da idi. Bu arada Nice üzerine giden 4 Fransız kadırgası düşman eline düştü. Barbaros ertesi yıl harekata devam için kışı Fransa'da geçirmenin zorunlu olduğunu Sultana bildirdi. İstanbul ile Paris arasında elçiler gidip geldi, yapılan görüşmeler sonunda Osmanlı donanmasının Toulon liman şehrinde kışlamasına karar verildi. François, aynı zamanda Osmanlı donanmasının erzak ihtiyacının ve tayfaya maaşlarının Fransa tarafından karşılanacağına söz vermişti. Sultan, bu donanmanın yapımı için 1.200.000 altın düka harcamıştı (bu dönemde Osmanlı devletinin tüm bütçesi 9 milyon düka idi). Fransız deniz tarihçisi La Roncière'in itiraf ettiği gibi, Barbaros Toulon limanına vardığı zaman hazırlıklar noksandı. Şehrin tüm halkı Osmanlıların yerleşmesi için boşaltılmıştı. İstanbul'dan kış koşulları altında erzak vs. gelmesi imkânsızdı. Sayısı 30.000'i bulan Osmanlı donanma efradının beslenme ve maaş sorunu Fransız makamları ile tatsız tartışmalara neden olacaktır. Fransız makamları Türklerin gereksiz yere para sızdırmak çabasında olduklarını ileri süreceklerdir. Bazı Fransız kaynakları kuşatma sırasında Osmanlıların yağma yaptıklarını söylerlerse de, başka Fransız kaynakları Türkler arasındaki itaat ve disiplini öğmüştür.

Nice şehri o zaman Savua dükasına ait olup Şarlken'in himayesi altında idi. Osmanlı-Fransız birleşik donanması şehri bombardıman ateşine tuttu. Donanmada hazır bulunan Fransız elçisi Polin binaların yıkılmaması için Hayrettin'den güvence istedi. Barbaros buna dikkat etti. Sıkışık durumda kalan savunucular, bir ara Polin'e Osmanlı askeri çekilirse, teslim olacaklarını bildirdiler. Osmanlılar çekildi, fakat Fransızlar tekrar savaşa başladılar. Barbaros Fransızların güvenilir olmadığından ve gevşekliğinden hiddet içinde idi. Fırtına yüzünden donanmasını alıp yakındaki bir adaya çekildi. Bu arada Eylül ayında Doria donanma ile Nice'in yardımına koştu ise de, Barbaros'un karşısında çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı donanması harekât sahasından çekilmeden Nice etrafındaki birçok kalenin itaatını sağlayarak Fransızlara teslim etmiştir. Harekâttan sonra Barbaros donanma ile kışlamak üzere Toulon'a vardı (9 Ekim 1543). Şehir 8 Eylül'de boşaltılmış bulunuyordu. Herşeyin değeri tesbit olunmuş ve şehir meclisi Türkleri beslemek için sadece 20.000 altun tahsisat ayırmıştı. İstanbul ile Barbaros arasındaki yazışmalarda, Sultan'ın

Resim 43 Barbaros Hayrettin Paşa Sancağı

donanmanın güvenliği için kaygı içinde olduğu anlaşılmaktadır. Kış yaklaşmakta olduğundan donanmanın dönmesi imkânsız gibi idi. Uzun yolculukta tayfanın beslenmesi en güç işlerden biri idi.

Genelde Osmanlı donanmasına sadece altı aylık sefer için lojistik ihtiyaçlar sağlanırdı. Bu yüzden Sultan, kral ile yapılan görüşmelerde Toulon'da erzak ve maaşların Fransa tarafından sağlanmasının bir anlaşma ile güvence altına alındığına inanıyordu.

Sultan Macaristan seferinden 14 Kasım 1543'te istanbul'a dönmüş ve Barbaros'tan durum hakkında haber almıştı. Süleyman, François'ya erzak ve maaşlar konusundaki anlaşmayı hatırlattı ve Macaristan'daki zaferleri hakkında bilgi verdi. Süleyman bu Macaristan seferinde birçok kaleleri, bu arada Şikloş, Estergon, Istolni-Belgrad ve Tata kalelerini zaptederek, orta Macaristan fütuhatını tamamlamış bulunuyordu.

Osmanlı denizcileri Toulon şehrinde ve banliyödeki evlerde yerleştirildiler. Kral yöre halkına on yıl vergi bağışıklığı vermiş bulunuyordu. Bununla beraber bu 30.000 kişiye erzak bulmak için büyük güçlüklerle karşılaştı. Barbaros, yerel Fransız tüccarından borç almak zorunda kaldı. Osmanlı donanması, Nice'i alamadıysa da, o zamanki Fransız elçisinin raporlarına göre, Osmanlı işbirliği sayesinde Güney Fransa bir saldırıdan korunmuş bulunuyordu. 1544 baharında harekât yeniden başladı. Barbaros, İspanya kıyılarına 22 gemilik bir donanma göndererek saldırdı ve kendisi donanmanın büyük kısmı ile Sardinya ve Korsika adaları üzerine yürüdü.

1544 harekat plânı, Korsika'nın zaptı, Sardunya'ya saldırı ve İmparator kuvvetlerinin Tunus'tan atılması noktalarını içeriyordu. Osmanlı amirali, Fransızların düşmanla anlaşmasından ciddi olarak kuşkulanmakta idi. Erzak ve maaş sağlanmadığından, İtalya sahillerine yaptığı akınlarda ahaliyi esir edip arkasından fidye ile satma yoluna baş vurdu. Bütün bu anlaşmazlıklara rağmen, Süleyman ittifaktan çekilmeyi düşünmüyordu. Barbaros, Fransız'ların ricası üzerine Papalığa ait topraklara saldırmaktan kaçındı. O zaman Fransız elçisi Maurand'ın yazdığına göre, Akdeniz kıyılarında Barbaros'un saldığı korku o derecede idi ki, donanmanın sadece görünmesi üzerinde kaleler teslim oluyor ve Osmanlı denizcisi bu kaleleri Fransızlar'a devr ediyordu. Şarlken'e bağlı olan Napoli krallığındaki kalelere saldırılar yapıldı, binlerce esir alındı, şehirler yakıldı. Sonunda Ağustos ayında Kapudân-i Deryâ, Fransız elçisi Polin yanında olduğu halde İstanbul'a ulaştı. Süleyman, Eylül'de François'nın bir kez daha Şarlken ile barış yaptığını öğrendi. Fransız kralı tekrar tekrar müttefikine ihanet etmiş ve düşmanla birleşme vaadinde bulunmuştu. Bununla beraber, François Sultan ile ittifakını devam ettirmeye büyük önem veriyordu. Kral, Şarlken ile Osmanlılar arasında barış için aracılık önerisinde bulundu. O zaman böyle bir barış sultanın da işine geliyordu. Bu tarihte Osmanlı Divanı, İran Safavîleri ile bir savaşı gerekli görmekteydi. Osmanlıların temel stratejisi, doğuda ve batıda aynı zamanda savaşmaktan kaçınmayı gerektirir. 1545'de Şarlken'in Viyana'daki kardeşi Arşidük Ferdinand ile 18 aylık bir mütareke imzalandı (10 Kasım 1545). Görüşmeler iki yıl daha sürdü ve sonunda Sultan Şarlken ve Ferdinand ile beş yıllık bir barış andlaşması imzaladı (19 Haziran 1547). Arşidük Ferdinand bazı yerler için yılda 30 bin altın ödemeyi kabûl etti. François, Papa ve Venedik bu mütarekeye dahil oluyorlardı. Kral barışın devam etmeyeceği düşüncesinde idi. Şarlken'e karşı savaşlarında iflas durumuna gelen François, bu arada Osmanlı devletinden 300,000 altın borç istedi.

Ünlü Fransız tarihçilerinden Jules Michelet Fransa Tarihi adlı ünlü kitabında, Barbaros'un Fransız donanması ile işbirliğinden söz ederken aynen şunları yazıyor: "Katolik Fransa .... korsanların, esir tacirlerinin bayrağını, İslam'ın sancağını izlemiştir. Genç Duc d'Enghien, Barbaros ile ittifak halinde Nice şehrini kuşatmış ise de bir sonuç alınamamıştır. Cezayirliler (Barbaros'un Türklerini kasdediyor) yağma ve insan avcılığı ile bunun karşılığını koparmışlardır. Toulon'da ve hatta Provence'de yerleşen Türkler sadece yerli

kızları ve kadırgaları için kürek esirleri toplamışlardır. Ertesi yıl yine büyük bir tahrip harekatında Tuscany'de 6000, Napoli krallığında 8000 kişiyi esir almışlar, bu arada da özellikle Sultanin haremi için İtalya manastırlarından 200 bakire kızı toplayıp götürmüşlerdir". 19. yüzyıl Fransız tarihlerini gözden geçirdiğimiz zaman genellikle daha çok V. Karl'ı destekleyen ifadeler buluruz. Onlar Sultan'la ittifakı kötülemişlerdir. Oysa, 16. Yüzyıldaki Fransızlar bu ittifakı hiç de böyle yorumlamıyorlardı.

1542'de Venedik'e elçi olarak gönderilen Jean de Montluc'ün orada yaptığı konuşmada ileri sürdüğü noktalar dikkate değer. Montluc'e göre, Hıristiyanlığın başına gelen bütün tahribat ve musibetlerden imparator sorumludur. O, bizzat imparator ile kardeşi Ferdinand'ın İstanbul'a elçiler göndererek Süleyman ile gizli görüşmeler yaptıklarını ve Habsburglar'ın "Büyük Türk"'e yıllık haraç ödediğini hatırlatmıştır. Montluc, verilen 30 bin altın Hristiyanlığa karşı bir destek olmuyor mu? sorusunu soruyor ve Sultan ile ittifakın siyasi anlamda zorunlu bir hareket olduğu üzerinde duruyordu. Fransa elçisi bir tarihî olayı da anımsatıyor. Milano dükası Ludovico Sforza vaktiyle İtalya'daki rakiplerine karşı Sultan II. Bayezid'in kuvvetlerini kullanmıştı. Keza o dönemde İmparator Maxmilian'ın Türkleri Fransa'ya karşı kışkırtmış olduğunu da buna ekliyor. İmparator askerinin 1544'de Venediklilere karşı yaptığı zulümleri hatırlatarak şunları söylüyor: "Bizim dinimize yabancı askerlerden (Türklerden) oluşmuş bu büyük ve güçlü ordu, efendim Fransa kralına yardım için gönderilmiştir. Herhangi bir kimseyi incittiklerine dair şikâyet olmamıştır. Nazik davranmışlardır. Geçimleri için aldıkları her şeyi karşılığında para vererek almışlardır". Fransız elçisi o tarihte Avrupa'da yepyeni bir kavramın, devletler arasında denge kavramının egemen olduğunu konuşmasında açıkça ifade etmiştir. Ona göre, İmparatorun adamları, efendilerinin Fransa'ya karşı saldırısını haklı göstermek için Fransa kralının Sultan ile ittifakını bahane etmektedirler. İmparator, Hristiyanlık davasını yaparken, öbür taraftan Papaya karşı bir heretik ve âsi olan İngiliz kıralı VIII. Henry ile ittifak etmekten çekinmemiştir. Keza, imparator, Protestan Alman prensleri ile birlikte hareket etmekte bir sakınca görmemiştir. Polin'in söylediği bütün bu durumlar, Avrupa diplomasisinde o zaman nasıl yeni bir durumun ve kavramın, siyasi denge politikasının egemen olduğunu göstermek bakımından ilginçtir; Müslüman Sultanı ile ittifakın çağdaşları tarafından bir denge politikası icabı gibi yorumlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Osmanlı Divanı da bunu böyle anlamaktadır. İslâmlık ve Hristiyanlık bir propaganda, bahane gibi kullanılmaktadır. Süleymannâme'de bu ittifak hakkında Osmanlı görüşü ise çok ilginçtir. Bu kaynağa göre, "İmparator, Kayser'lik, yani tüm Avrupa'nın başı olmak iddiasıyla Fransa'yı Müslümanlara karşı ittifaka zorlamış, bu nedenle İslâm'ın Sultanı Süleyman'ın Fransız kralı ile ittifakı bir zorunluluk halini almıştır" demektedir. Eğer Fransa bu ittifaktan cayarsa, bütün Hristiyan dünyasının Osmanlılara karşı tek bir cephe halinde birleşmesi kaçınılmaz olur. O zaman Osmanlı tarihçisinin görüşü, Osmanlılar'ın da Avrupa'da bir güçler dengesi politikasını izlemek zorunda bulunduklarını açıkça ifade etmekte; Osmanlıların, Hristiyan bir devletle ittifakını, onları askeri yardımla desteklemeyi bir realpolitik gereği gibi gördüklerini göstermektedir.

Fransız sarayı o zaman Osmanlı sultanını, "dünyadaki en büyük hükümdar" olarak görmektedir (Pierre de Bourdeille, Qeuvres complétes, ed. L. Lalanne, vol. XI. 179. İsom-Verhaaren'in doktora tezindeki notu), Kral Fransçois, Venedik elçisine Avrupa devletlerinin bağımsızlığını güvence altına alan tek gücün Osmanlı Padişahı olduğunu itiraf etmiştir. 1559'da İtalya Harpleri'ne son veren Cateau-Cambrésis barış antlaşmasına kadar Fransız kıralı II. Henri (1547-1559), Osmanlılar ile ittifakı siyasetinin temel taşı saymış, askerî destekle beraber, Türkiye'den önemli miktarda malî destek sağlamıştır. Habsburg üstünlüğüne karşı Osmanlı ittifakı, Fransa'nın vazgeçilmez geleneksel bir siyaseti olmakta devam edecektir. Tabii, bu ittifaktan Osmanlılar da büyük yarar sağlamakta idi. Çağdaş Osmanlı tarihçisi Sinan Çavuşun

diye kral mektubunda durumu arz etmiş ve yardım için yalvarmış. Ilkin Fransa kralının isteği ve sonuçları dikkatle gözden geçirilmiş, fakat cevap verilmesi ertelenmiştir. Ondan sonra gelen ikinci bir elçi devlet büyüklerine varıp kral adına şöyle arzda bulunmuş: "benim dileğimi ve halimi Sultan'a bildiriniz, çünkü beklemeye mecalim yoktur. Şâh-ı cihâna günlerce yüzüm sürüp bir cevap bekledim. Kendi kralımdan bir rica mektubu getirdim ve padişaha ilettim. Bunun cevabı bana verilmedi. Biz kendisinden doğru bir cevap beklemekteyiz". Bunun üzerine elçinin sözleri padişah hazretlerine arz olundu. Padişah nihayet cihad ve gazaya karar verdi ve Hristiyan denizcilerine dehşet salan kahraman savaşçı Hayreddin Paşa İstanbul'a davet olundu. Hayreddin Paşa fermanı alınca derhal Edirne'de bulunan padişahın huzuruna geldi ve konuşmalar sonunda Hayreddin Paşa'ya 100 pare gemi ile Franca padişanının yardımına gitmesi kararlaştı. Hayreddin Paşa "emir padişahımındır, canımız yoluna fedadır, buradan Fransa kralliğına 3000 mil mesafe vardır, yardımınızla o diyara giderim. İspanya ile savaşır onun ülkesini elinden alırım" dedi. Ağriboz, İç il, Kastamoni, Ankara sancaklarının timarlı ordusu ile birlikte 2000 tüfenkli yeniçeri Zağarcıbaşı Ahmed kumandası altında gemilerle sefere emr olundular. Elçi, donanma ile hareket etmek üzere Edirne'den istanbul'a gönderildi. Sultan Süleyman, elini öpüp yere baş koyan Hayreddin Paşa'ya şöyle hitap etti: "ey denizcilerin önderi, deniz ilminin ve tekniğinin bilgisine sahip Kapudan, sana bu deniz seferinde tam yetki veriyorum, sen de bütün gereken şeyleri gör, her durumda adamlarınla meşveret et, o diyarı fethet. Hayreddin Paşa sultanın bu sözlerinden sonra, padişaha dua edip, hareket etti ve Sultan kendisi Edirne'de Macaristan seferi için hazırlıklar yapmaya başladı. Hayreddin Paşa 950 Muharrem'inin 12'sinde (17 Nisan 1543) donanma ile denize açıldı" Süleymannâme'de burada Toulon şehri ve donanma ile şehri gösteren bir minyatür konmuş bulunuyor. Bu minyatürde Toulon limanında üstlenmiş kadırgalarla, yüksek bordalı üç büyük yelken gemisi tasvir edilmiştir. Süleymannâme'de Fransız amiralinin Toulon'a gelip Hayreddin'i Marsilya'ya davet ettiği kaydedilmektedir. Hayreddin donanma ile Marsilya'ya varmış, Fransız donanması Hayreddin'i karşılamış, Hayreddin paşa top ateşiyle şehri selâmlamış, Marsilyalılar Kapudan-i Derya'yı karşılayıp türlü şenlikler ve şadilikler yapmışlar (Burada Marsilya şehrinin bir minyatürü konmuştur). Marsilya şehrinin ileri gelenleri paşaya ziyafet çektiler.

Ne denlü var ise ta'zim ü iclâl

İdüb kılmadılar bir kılca ihmâl

Marsilya şehri, Osmanlılar üzerinde çok güzel bir şehir izlenimi yapmış görünüyor. Marsilya'da Fransızlarla Nice kalesi üzerine sefer yapılmasına karar verildi. Bu kale alınırsa İspanya'nın telâşa düşeceği belirtildi. Süleymannâme'ye göre, Fransız askeriyle beraber kaleye saldıran Osmanlı askeri dış hisarı ele geçirdiler ve iç hisardaki düşmanı kuşattılar. Nice'e karşı harekât yukarıda anlatıldı. Şehir alınamadı ve Osmanlı donanması kışlamak üzere Toulon'a geri döndü. Süleymannâme yazarı, Hayreddin Paşa'nın Fransa sularındaki harekâtı üzerinde bilgi verdikten sonra, padişahın Macaristan'daki seferlerini anlatmaktadır. Süleyman, Macaristan'daki başarılı harekâtı, Françoís'ya bildirmek için bir haberci gönderdi. Özellikle, Macar krallarının tac giydikleri İstolni-Belgrad'ın feth olunduğunu bildirdi. Süleymannâme, Osmanlılar yanında Fransa'nın 1525'deki imajına göre çok daha önemli bir hale geldiğini göstermekte. Kral için Osmanlı terminolojisinde imparator anlamı karşılığı pâdişâh unvanı kullanılmaya başlanmıştır.